

DRUŠTVENA ELITA I DAROVITI

DRUŠTVENI TRETMAN DAROVITIH

RAZLOG ODLIVA MOZGOVA

Rezime: Društveni tretman darovitih i talentovanih predstavlja kompleksni sistem ukupnih uticaja koji u celosti fizionomira kvalitativne i kvantitativne dimenzije razvoja darovitosti. On u sebe inkorporira i odražava način percepcije, senzibilitet, prioritet, pripremljenost, zainteresovanost društva kao njegovih vrhunskih atributa. Poznato je da se pri proučavanju društvenih, ekonomskih, socio-kulturnih, obrazovnih i drugih posledica razvoja svake zemlje izuzetno veliki značaj pridaje odlivu mozгова. Posledice "odliva mozгова" širokog su razmera i imaju vrlo negativan, pa, čak, i poguban, učinak na društvo u kojem je ova pojava prisutna. Stoga, njihov odlazak neizbežno uzrokuje usporavanje ili čak nazadovanje privrede matične zemlje te, s druge strane, napredak privrede zemlje u koju su otišli. "**Odliv mozгова**" (engl. *brain drain*) predstavlja specifičan oblik migracije stanovništva koji se odnosi na odlazak visokoobrazovanih stručnjaka, znanstvenika i intelektualaca neke zemlje. Postoje dva podtipa "odliva mozгова". Prvi se odnosi na izravno preseljenje iz jedne zemlje u drugu, dok drugi obuhvata višestruke (uzastopne) migracije kojima su znanstvenici u više navrata menjali boravišta u inozemstvu. "Odliv mozгова" najčešći je iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje (prvenstveno u SAD, Kanadu i Veliku Britaniju). SAD su "čisti" tip *imigracijske* zemlje; visokorazvijene evropske zemlje i Kanada predstavljaju *emigracijsko-imigracijska* područja koja imigracijom stručnjaka uglavnom kompenziraju emigracijski odliv, dok su srednje razvijene i nerazvijene zemlje isključivi *izvoznici* znanstvenog i ostalog visokostručnog potencijala. Među emigrantima ima razmerno više darovitih i kreativnih (pa i afirmiranijih) istraživača negoli u istraživačkoj populaciji koju napuštaju i onoj u koju dolaze. Ovaj širi teorijski i empirijski okvir predstavlja skup pogleda, i opservacija rada (*Psiholoski aspekti nezaposlenosti, Kostanjevecki, T*) koji svojim konceptijskom i empirijskom pristupu poklapaju se sa ciljevima ovoga rada.

U ovom kontekstu opserviramo društveni tretman darovitih u R. Makedoniji posebno sa aspekta stanja i trendova. Ovaj rad svojim teorijskim i empirijskim saznanjima i nalazima treba odgovoriti na nekoliko pitanja i to: Kakav je uticaj makrodeterminata odliva mladih? Koje su najvažnije personalne determinante transfera mladih u drugim zemalja? Koji su dominantni motivi potrebe promena? Kako bi se moglo prevenirati razmišljanje i napuštanje zemlje? Koje bi se društvene i institucionalne mehanizme ultimativno ispunili kako bi se stanje promenilo? Primenu adekvatnih metodoloških postupaka u radu trebali bi predstaviti DIJAGNOZA STANJA, PREVENCIJSKO-INTERVENCIJSKIH MERA, i PROGNOZA RAZVOJA imajući u vidu društvene implikacije tretmana darovitih u R. Makedoniji. Očekujemo da će krajnji rezultati ovoga rada podići društveni senzibilitet prema darovitima i otvoriti mogućnost razvoja raznih institucionalnih mehanizama kojim bi se kvalitativno poboljšao tretman darovitih u R. Makedoniji.

Ključne reči: društveni tretman, darovitost, odliv mozгова.

¹ kever@t-home.mk

AMBIVALENTAN DRUŠTVENI TRETMAN DAROVITIH I TALENTOVANIH

Daroviti i talentovni su kreatori progresa svake zemlje; zbog toga ni jedna zemlja ne može sebi dozvoliti da zapostavi talente jer to bi značilo gubljenje sopstvenih resursa (Parlamentarna skupština Savet Evrope-Uredba 1248). To je jedan **povod** artikulacije ambivalentnosti društvenog stava prema darovitima i talentovanima koji predstavlja refleksiju ukupnih društvenih, insitucionalnih i individualnih stanja koja su multidimenzionalno uslovljena i determinisanima u R. Makedoniji (Kevereski, L 2009).

Posmatrajući društveni tretman darovitih zadnjih 20 godina i u tom kontekstu pojedinaca sa izuzetnim psihofizičkim potencijalima, možemo konstatovati različite tendencije i orijentacije u R. Makedoniji. Pre elaboracije njihovih sadržaja, usmerenosti, značaja i implikacije, istaći ćemo generalni i globalni društveni diskurs. Taj društveni konsenzus prema darovitima i talentovanima je imao teorijsko-deklarativan karakter od kojeg se moglo protumačiti da **"oni su nam potrebni" "mi ih trebamo" odnosno oni trebaju nas"**. Taj društveni stav je, pretpostavljamo, rezultat univerzalnog značaja potrebe darovitih koji bi kod svake nacije i institucija trebalo da predstavljaju prioritet. Tako inspiracija za takav društveni odnos prema darovitima i talentovanima proizlazi iz tog društvenog okvira. U njemu se logički nametnula kolektivistička preferencija posmatranja ljudskih resursa gde jedan ili svi izuzetni su bili kao svi. U takvoj društvenoj matrici ideologizirani konstrukt prosečnosti je bio jedini i dominantni merni standard unificiranja intelektualnih i drugih kapaciteta. Tako se stanje izuzetnosti zanemarivalo i utapalo u meri prosečnosti. Jedan paradoks koji se iz tog konteksta pojavio je **"uproščavanje darovitih"**, ono od čega su se daroviti najviše i bojali. Izbegavanje društva da stvori jasnu distinkciju od kolektivismu i prihvati i podrži intelektualni elitizam kao potrebu razvoja ljudskih potencijala, dovelo je do pojave intelektualne agonije darovitih i talentovanih. Taj društveni kontinuitet zanemarivanja darovitih i talentovanih je bio solidna osnova za odlazak naših talenata na put prosperiteta. Taj put možemo danas nazvati put neizvesnosti, očaja, prisile, (bez)povratnosti, (bez)perspektivnosti...

U ovakvom kontekstu društvenih odnosa i stavova prema darovitima jasno se mogla uočiti dominacija društvene sintagme "pojedinci po meri društva" ili, još preciznije i suptilnije, "strah od boljeg".

INSTITUCIONALNI TRETMAN DAROVITIH PRODUKT DRUŠTVENE AMBIVALENTNOSTI

U evropskom obrazovnom prostoru izvode se reforme obrazovanja koje treba da obezbede uslove za sticanje osnovnih znanja, da omoguće mladima da razviju kritičko mišljenje i da budu odgovorni za ono što se dešava oko njih. Traga se za ravnotežom između uloge društva i insitucija koje imaju uticaj na razvoj darovitih i talentovanih (Maksić, 2006:21).

Institucionalni tretman darovitih i talentovanih je već dugo pod presijom društvenog tretmana i može se reći da je negova kopija. Dosadašnji kontinuitet praćenja karakteristika institucionalnog tretmana darovitih u R. Makedoniji je, može se reći, homogenistički gde i pored svega učenici su se posmatrali kao homogena intelektualna celina; u tom kontekstu su se svrstavali i daroviti i talentovani. To je bilo rezultat dominacije društvenog stava da se različitost u intelektualnom pogledu utapa u paradoks prosečnosti. Ukupni instiucionalni dizajn je bio usmeren ka svim učenicima, bez obzira na njihove intelektualne, emocionalne, socijalne i druge razlike, vodeći pri tom malo računa o onima koji su napredovali sa izuzetnim tempom razvoja. Ovakav pedagoški ambijent je diskvalifikovao osnovne didaktičke principe akceleracije, individualizacije i diferencijacije kao relevantne obrazovne intervencije koje su vodile ka prepoznavanju, podsticanju i razvoju pojedinca sa izuzetnim intelektualnim i drugim sposobnostima. Nedovoljan institucionalni senzibilitet za razlike i njihova afirmacija koji su postojali između učenika, kreirao je atmosferu pedagoške unificiranosti. Pojedino ispoljavanje darovitosti u jednom ili više oblasti čak je bilo etiketirano kao nekakav "institucionalni greh" koji se morao utopiti u postojeći institucionalni šablon. Tako su bili i procenjivani i individualni pokušaji kreativnih nastavnika da opaze darovite i talentovane, da ih identifikuju i "proglase takvim". U ovom kontekstu je neizbežan zaključak "učenik po meri škola" koji je bio ravan institucionalnoj besperspektivnosti za darovite i talentovane. Zbog toga institucije treba da se okrenu i prema onima koji stvaraju i daju neobičan pedagoški impuls i kritički opserviraju mnoge pojave, stanja i artikulišu ono što kod drugih nije pod psihološkim sensorima. Zbog toga Bezić, T. (2009:90:) navodi da bi poboljšanje tretmana darovitih podrazumevalo kreiranje i operacionalizaciju koncepta prepoznavanja, identifikacije i rad sa darovitim kao savremena tendencija visoko razvijenih zemalja.

PERSONALNE OSOBINE DAROVITIH KAO DETERMINANTE "OPSTANKA"

U elaboraciji ovog dela zadržaćemo se na tri nivoa koji traže razmatranje sledećih komponenata: definicije, shvatanje i teorije darovitosti, relacije darovitih u društvu i insitucije personalnih atributa darovitih i talentovanih pojedinaca. U ovom kontekstu je prihvatljiva Strenbergova definicija darovitosti koja darovitost posmatra kao izuzetnu, neuobičajenu inteligenciju koja je jasno uočljiva i ispoljava se kroz različite oblike (Maksić, 2006:50). Strenbergova kontekstualna podteorija povezuje darovitost sa spoljašnjim svetom koji okružuje datu osobu i ispoljava se u nekoj sredini i okruženju. Za naš rad je posebno značajno koliko daroviti svoju izuzetnu inteligenciju mogu svrhovito da iskoriste u adaptaciju u okolinu i oblikuju okolinu u konkretan socio-kulturni kontekst. Za sad nije efikasna i funkcionalna komunikacija između društva, institucija i darovitih pojedinaca koja bi bila u njihovu korist, jer kod njih, posebno kod prve dve, još nije vidljiv trend uzajamne kohezije koja bi bila u funkciji razvoja darovitih. Novija konceputalizacija darovitosti uključuje motivaciju darovitih kao dominantne komponente razvoja darovitosti i snalaženje čak u sredini gde nije dovoljno stimulativna za njih (Dai, Moon, Feldhuson, 1998; Feldhusen, 1986; Gagne, 2000; Gottfried, Gottfried, 1996; Gottfried, Gottfried, Bathurst, Guerin, 1994; Lens, Rand, 2000; Renzulli, 1986; Ziegler, Heller, 2000). Motivacija je tipičan dinamičan konstrukt koji utiče na razvoj darovitosti (Lens, Rand, 2000, Pyryt, 2000). (prema Ferbežer, I. 2009:37). Isti autor navodi brojne studije samo-percepcije (self koncept) darovitih pojedinaca (shaw, Alves, 1963, Finkk, 1962, Rph, Goldberg, Passoe, 1966, Ziv 1977) (Ferbezer, I 2002:31) koje govore da samopercepcija ima veliki uticaj na (ne)uspeh u školi i dalje snalaženje u društvu. Na kraju se može reći da je personalni sklop ličnosti darovitih mnogo funkcionalniji ako njega stimulišu društvena i insitucionalna (škola) sredina kao i porodica.

GDE SE NALAZI KOMPROMIS?

Imajući u vidu prethodno navedene determinističke varijable za razvoj darovitosti u društvenom i institucionalnom kontekstu u R. Makedoniji mora se tragati za jednom realnom, racionalnom i originalnom formula promena odnosa prema darovitim i talentovanim. Realna formula za razvoj darovitih i talentovanih bi bila ona koja se može što pre pronaći i etablirati u društveno-institucionalne okvire. Motiv traganja za racionalnom formulom u prilog darivutih bi bio univerzalni trend da su daroviti i talentovani kreatori progresu (Kevereski, L 2009:15). Originalnost formule za razvoj darovitih bi bio više recept kako na osnovu društvene i institucionalne specifičnosti i posebnosti omogućiti

opstanak darovitih u našoj zemlji? Smatramo da prethodna analiza predstavlja subjektivnu procenu ili je možemo nazvati društvenom i institucionalnom DIJAGNOZOM STANJA koja direktne implikacije personalnom inventaru ličnosti darovitih. PREVENTIVNO-INTERVENCIJSKE MERE znače zakonsko-normativne, pedagoške, organizacijske i druge aktivnosti koja preuzimaju društvo i insitucije kako bi se promenilo stanje darovitih. PROGNOZA RAZVOJA znači ili predstavlja ekvivalent spektra preventivno-interventnih aktivnosti koje su u toku ili se planiraju u funkciji razvoja darovitih i kvalitetno poboljšanje tretmana darovitih u R. Makedoniji. Na kraju rezimiramo da se glavni kompromisi u društvu i institucijama se odnose na to da smatraju, znaju, da su nam daroviti preko potrebni, treba to samo i praktično pokazati na delu. Tu, svakako, dolazi jos jedna konstatacija koja je izuzetno značajna u procesu kreiranja tretmana darovitih, a to je kakvi su naši mentalni modeli koje mi svi imamo prema ovoj kategoriji u društvu, škole i porodice pitanje koje krije mnoge predrasude, paradigme i enigme (Kevereski, L. 2001:56).

ZAKLJUČAK

Opšti globalizacijski trendovi u savremenom svetu redizajniraju postojeće strategije razmišljanja, koncepte i modele razmišljanja o ljudskim resursima. Istorija čovečanstva skoro i da ne poznaje ubrzan razvoj nacije koji nije uslovljen od načina otkrivanja, podrške i afirmacije darovitih i talentovanih.

Civilizacijski razvoj društva i pored ekspanzionističke tendencije i dominacije informativno-tehnološkog portreta sveta kao planetarni trend je ponovo okrenut prema humanističkoj i etičkoj opservaciji pojedinaca. To znači da, i pored svega, svet se ne može posmatrati van onih koji dinamiziraju perpektive ukupnog društvenog razvoja čovečanstva. Zbog toga, imajući u vidu dosadašnji društveni i institucionalni tretman darovitih, možemo pretpostaviti više negativnih konsekvenci koje bi se multiplicirale ako bi se taj trend perifernosti darovitih produžio. Ali, smatramo da u zadnje vreme naše društvo ima jasan izazov da radikalno promeni svoj kurs tretmana darovitih i talentovanih pre svega radi sebe i darovitih. To bi bio jasan signal za one koji to očekuju, a to su naši daroviti i kreativni pojedinci koji bi svoje kapacitete ugradili u naš društveno-ekonomski razvoj. Sa druge strane, instiucionalni tretman trebalo bi smanjiti ili eliminirati svoj rigidan institucionalni odnos prema talentima gde bi imali adekvatan pedagoški tretman koji zadovoljava savremene evropske i svetske standarde. Ostaje da daroviti i talentovani iskoriste šanse i svojim personalnim mehanizmima ubrzaju sopstveni i nacionalni progres od čega bi imali dvostruku korist svi mi.

Dosadašnji rezultati poznatih autora i institucija u oblasti darovitosti u teorijskom i empirijskom smislu stvorili su određenu senzibilizaciju stručne i opšte javnosti o potrebi intenzivnijeg rada oko potreba darovitih. To vodi tome da se u zadnje vreme otvaraju nove perspektive i da je uočljiva generalna nacionalna politika o poticaju i razvoju darovitih i talentovanih u okviru raznih institucionalnih oblika. Projekcije Ministarstva za obrazovanje i nauku, kao i pojedinih vladinih kao i nekih nevladinih institucija i organizacija, su u smeru poštovanja i afirmisanja individualnih psihofizičkih kapaciteta pojedinaca. To se može videti preko najrazličitih oblika selekcija, motivacija, stipendiranja koji su u funkciji poticaja i razvoja talenata iz različitih oblasti. Krajni cilj ovakvih projekcija je, svakako, hvatanje u korak sa najnovijim tendencijama u ovoj problematici u evropskom i svetskom pedagoškom prostoru koji su prilagođeni našim društvenim, obrazovnim i drugim specifičnostima.

Započeti trend produžavanje organizovanosti tretmana darovitih i talentovanih zatvara jednu, a otvara drugu sliku tretmana prema ovoj kategoriji učenika u R. Makedoniji. Jedna je dosadašnja teorijsko-deklarativna briga i interes za potrebe i razvoj darovitih, a druga je nova, savremena koja traži uspostavljanje organizovanog institucionalnog sistema tretiranja darovitih.

Prva međunarodna konferencija koja se održala u Ohridu, oktobra 2009. godine pod nazivom Daroviti i talentovani kreatori progressa je jasan progres i promena društvenog i institucionalnog tretmana i odnosu prema darovitima u R. Makedoniji. Projektovani centar za razvoj darovitosti u Bitolju je, svakako, prilog zaključku da se nešto menja. Očekujemo da je taj pozitivni trend promena tretmana prema darovitima i talentovanim produkt nacionalnog, institucionalnog i individualnog „sazrevanja” za potrebe naše najrentabilnije investicije.

Literatura:

- Bezić, T. (2009) The concept of G/T education in Slovenia primary and secondary school, Zbornik na trudovi, Prva međunarodna konferencija Nadarenite i talentiranite kreatori na progresot, Kiro Dandaro, Bitola
- Kevereski, L. (2001) *Mental models for gifted and talented children in R. Macedonia*, National network for gifted children, International Conference proceedings, Rovinj, Croatia, Edited by Jasna Cvetkovic Lay, Zagreb.
- Kevereski, L., Nikoloska, N., (2007): *Kakov nastavnik im treba na nadarenite i talentiranite*, Kiro Dandaro, Bitola
- Kevereski, L. (2009) *Strategija na razvoj na nadarenite i talentiranite vo R. Makedonija*, Zbornik na trudovi, Prva međunarodna konferencija Nadarenite i talentiranite kreatori na progresot, Kiro Dandaro, Bitola

- Maksić, S. (2006): *Podticanje kreativnosti u školi*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd. (112)
- Ferbežer, I. (2002) Darovitost –izabrani radovi prezentovani u svetu, Triton, Vrsac
- Ferbežer, I. (2009) Ferbežer, I. 2009) *New views of a conceptualization of gifted motivation*, (Novi pogledi konceptualizacije motivacije nadarejenosti) Zbornik na trudovi, Prva međunarodna konferencija Nadarenite i talentiranite kreatori na progresot, Kiro dandaro, Bitola

Ljupco Kevereski, PhD

Pedagoski fakultet- Bitola, Makedonija

SOCIAL ELITE OF THE GIFTED SOCIAL BEHAVIOUR TOWARDS THE GIFTED – BRAIN DRAIN

Social behaviour towards gifted and talented presents a complex system of all influences that frames the qualitative and quantitative dimensions into a picture of giftedness development. It incorporates and expresses the way of perception, the sensibility and the priority of the issue, and the readiness and interestedness of the society as top attributes. It is well known that when studying the social, economic, sociocultural, educational and other by-results of the development of a country an exceptional significance is given to the brain drain. The consequences of this phenomena are of wide spectrum and have a negative impact even a fatal one over the society that experiences this. Therefore, the emigration of those people causes negative effects even stagnation of the economy of the native country on one side, and on the other side - a contribution to the progress of the country they have migrated to. **Brain drain** is a special form of emigration of the highly-qualified experts, scientists, and high brows of (Šverko, 1996). There are two subtypes of brain drain. The first one refers to the direct emigration from the native country to another, whereas the second type refers to multiple and sequent emigration of the scholars from one country to another i.e. change of country residence. The Brain Drain phenomena most frequently follows the course of emigration from the developing countries into developed countries (USA, Canada, and Great Britain. The USA are a typical example of immigration countries, the highly developed European countries and Canada present emigration-immigration regions which compensate for the emigration by immigration of experts whereas the developing and the undeveloped countries are only exporters of scholarly and other highly qualified intellectuals (Prpić, 1989). The number of gifted, creative, and renowned researchers is greater among the emigrants than in the researching population of the country they emigrate from and the one they immigrate to. The number of gifted and creative, is higher among emigrants than in the researching population of the country they emigrate from and the one they immigrate to. This wide theoretical and empirical frame presents a set of views, observations (Psychological aspects of employment, Kostanjevecki, T) which fully corresponds to the objectives of this paper.

In the said context, what is observed in this paper is the ways the gifted are treated by the society of R. Macedonia especially the aspects of states and trends. The answers that this paper is to give relying on its empirical and theoretical conclusions highlight the following questions:

- What is the macrodeterminant impact of the youth brain drain?
- What are the most important macrodeterminant of the transfer of young people to other countries?
- What are the most important professional macrodeterminant of the transfer of young people to other countries?
- What are the dominant motives for the change of the country?
- How to prevent the idea of emigrating?

- What are the social and institutional mechanisms to be ultimately fulfilled in order to improve the current situation?

The application of adequate methodological measures at work should give the DIGNOSIS OF THE STATE, THE PREVENTIVE AND INTERVENTION MEASURES, and the PRONOSIS OF DEVELOPMENT with all the social implication of the treatment of the gifted in R. Macedonia taken into consideration. We expect that the final results of this paper will raise the social sensibility for the gifted and open opportunities for development of various institutional mechanisms by which the quality of treatment of gifted in R. Macedonia would improve

Key words: social treatment, giftedness, brain drain.

